

A tudomány mint alapfogalmaink folytonos újragondolása

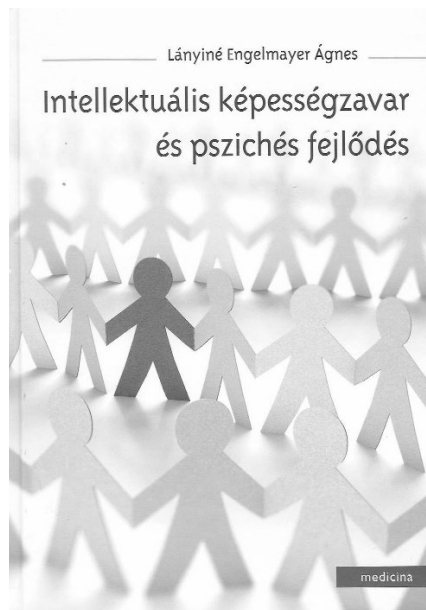
LÁNYINÉ ENGELMAYER ÁGNES:

Intellektuális képességzavar és pszichés fejlődés

(BUDAPEST, MEDICINA, 2009, 374 OLDAL)

Ottlik Géza írja a *Prózában* egy helyütt, hogy mindenki életében vannak könyvek, melyek feltétlenül rátalálnak. Az ilyen könyv mindenképpen megérkezik az emberhez, próbáljuk bár, nem tudjuk megkerülni a vele való találkozást, heverhet akár időtlen idő óta olvasatlanul az asztalunkon valamelyik kupacban, folytonosan hat ránk és alakít így is, és előbb vagy utóbb elolvastatva magát beavatkozik az életünkbe. Azt jelentené mindez, hogy a könyv kezdeményez, teremt meg a találkozás feltételeit és mikéntjét, és az ember legfeljebb felismeri és elfogadja a hatást, amit szükségszerűen gyakorol a sorsára, gondolkodására, értékeire. Nincs hát ez sem másként, mint az *Iskola a határon* első fejezetének címéül vett textusban: a szabadság titkos belső szerkezete eleve az embernek rendeltetett, akarva-akaratlanul a sajátja, attól függetlenül az övé, hogy felismeri-e és elfogadja-e, hogy él-e vele, avagy sem. Non est volentis.

A számunkra persze most nem az irodalmi műalkotás közvetítette belátások, hanem a szaktudományos gondolkodás szabadsága a kérdés. A szaktudományos gondolkodásról pedig azt szoktuk hinni, hogy egészen más működései vannak, objektivitást és distanciát feltételez, hogy nem függhet személyközi meghatározottságoztól. Ha így van, bajban vagyok. A most szóban forgó könyv szerzője a saját pályámra a legnagyobb hatást gyakorolt-gyakorló egykori tanárom, akinek gondolatai, megnyilvánulásai, mozdulatai rétegről-rétegre rakódtak le bennem, már régen nem ellenőrizhetően és kideríthetően hatást gyakorolva a saját gondolataimra, megnyilvánulásaimra és mozdulataimra.

Tudom a könyvét úgy olvasni és ismertetni, hogy független maradok ezektől a hatásoktól, hogy nem lesz az olvasat és az ismertetés elfogult? Megengedik mindezt a tudományosság kritériumai? Igen, megengedik. A hermeneutika vagy a recepcióelmélet modelljeiben gondolkodva, a hatástörténeti tudat kialakulásának mechanizmusai mentén haladva ugyanis éppen hogy nem az ilyesfajta előzetes viszonyulások, tudások, prekoncepciók kikapcsolásával, hanem – ellenkezőleg – ezek tudatosításával, termékkennyé tételével vagy zárójelbe helyezésével juthatunk el saját értelmezésekig és olvasatokig, s mindez nemcsak a klasszikus értelmező tudományok esetében lehet igaz: sokak szerint a természettudományok pozitívista-analitikus metodológiai kánonjában sem beszélhetünk a megfigyelő és a megfigyelt jelenség teljes függetlenségéről. (Hogy a pszichológia melyik kánonba illeszkedik, arra most nem térnék ki, régi vita ez, és semmiképpen nem tekinthetjük lezártnak.)

A fentiekből most két dolog következik. Az egyik, hogy nem akarom az *Intellektuális képességszavar és pszichés fejlődés* című könyv kapcsán olvasatomból kikapcsolni azokat a tudásokat és kontextusokat, melyek a szerzővel, Lányiné Engelmayer Ágnessel való eddigi találkozásaimkor kialakultak bennem. Azért nem, mert a szövegbe és a rajta keresztül közvetítendő jelentésekbe, pontosabban az egész végső olvasatba – ha vele kezdtük, akkor már folytassuk is Ottlikkal – maradandó szavatosságként beleivódnak, belecserződnek, belepácolódnak mindazok a jelentések, melyeket az ő szakmai és emberi tartásáról, értékválasztásairól, életének eseményeiről, a gyógypedagógiai pszichológia terén kifejtett eddigi munkásságának gyakorlati és teoretikus vonatkozásairól, korábbi munkáiról tudhatok és gondolhatok. Mindezekkel összefüggésben, ezeket a kontextusokat az értelmezésbe bevonva kellett olvasnom ezt a könyvet, olyan befogadóként, akinek megadatott nem csupán a szöveghez viszonyulnia, hanem vannak, lehetnek előzetes tudásai és tapasztalásai a szerző életének és gondolkodásának háttérmozzanatairól is.¹ A másik következmény, hogy ez a könyv az én olvasatomban nem csak, vagy inkább: több mint pszichológia, az értelmezésem sem marad meg tehát a szoros diszciplináris keretek között – nem is tehetné, nem vagyok pszichológus –, eleve tágabb, a magát multidiszciplináris társadalomtudományként értelmező gyógypedagógia nézőpontjából fog közelíteni.

Hát, akkor kezdjük. A könyv egy kis ideig feküdt az asztalomon, néha beleolvasgattam, ide-oda lapozva belekaptam egy-egy részbe, módszeresen, az elejétől a végéig, aztán egy oda-vissza majd' két napig tartó külföldi vonatúton tanulmányoztam és jegyzeteltem végig. És lám, a könyv megtalálta elolvasásának lehető legjobb helyzetét és körülményeit, mert szinte metaforaként is hatott egy idő után az úton levés, az Európa nyugati felébe tartás, majd onnan hazatérés közbeni olvasása. Ez a könyv ugyanis minkét irányban fontos közvetítő szerepet játszik, és teljes korpuszára jellemző, hogy folyamatosan ügyel az állandó kétirányú reflexióra, azon kölcsönhatások felismerésére és kiaknázására, melyek a megszületésétől európai beágyazottságú és meghatározottságú magyar gyógypedagógiát és gyógypedagógiai pszichológiát jellemzik, és amelyeknek Lányiné egész eddigi tudományos karrierje során kitüntetett figyelmet szentelt.² Lenyűgözően széles spektrumban ismeri és ismerteti egyfelől a tárgya

1 Most és itt csak egy interjúra utalhatok: Lányiné Engelmayer Ágnes. In Bánfalvy Cs. – Szauder E. – Zászkaliczky P.: *Gyógypedagógus-történetek*. Budapest, ELTE BGGYFK–Eötvös Kiadó, 2006, 73–102.

2 Lásd példaként a Gordosné Szabó Annával írt tanulmányt: *Wissenschaftliche Beziehungen in der deutschen und ungarischen Heil- und Sonderpädagogik im 20. Jahrhundert*. VHN 63 (1992) 2, 167–180.

szempontjából releváns nemzetközi szakirodalmat (az előszóban, immáron harmadszor, megint olvashatjuk az eredetiben olvasás fontosságára rávezető életrajzi adalékot), a kötet végén közölt, nem kevesebb mint 33 oldalas irodalomjegyzékben ott sorjáznak a téma német és angol nyelvű alpművei a legújabb fejleményekig. Az „európai helyzetkép” felvázolásának igénye végigkíséri a kötet egyes fejezeteit.

Másfelől végigkíséri és mindvégig megkísérli ez a munka, hogy közvetítse és beágyazza a nemzetközi tudományos diskurzusba a hazai szakirodalom eredményeit is. Ismerve a honi akadémiai világ merev hierarchiájának oly sok területére és személyére jellemző arisztokratikus gőgöt, különösen tiszteletre méltó, már-már megható az a teljességre törekvés, ahogyan szaktudományának vitathatatlanul legnagyobb hazai képviselője igyekszik az egyes kérdéskörök újabb hazai publikációit, voltaképpen tanítványainak munkásságát akár a jelentősebb szakdolgozatokig bezáróan reflektálni gondolatmenetében, kínosan ügyelve arra, nehogy valaki és valami kimaradjon. Iskola nincsen tanítványok nélkül, és a valóban iskolateremtő mesterek tudják ezt. (Azóta többször fordult már velem elő, hogy az egy illeszkedő témában szakirodalmi ajánlást kérő hallgatónak egyszerűen azt mondtam, menjen le a könyvtárba, keresse meg Lányiné új könyvének vonatkozó fejezetét, az apparátushoz felhasznált irodalom minden bizonnyal a téma szinte teljes körű jelenlegi bibliográfiáját jelenti.) Igazán eredményessé akkor válhatna persze ez a szándék, a magyar szakirodalmi eredmények igazán akkor jelenhetnének meg a nemzetközi diskurzusban, ha lehetőség nyílna valamelyik jelentős külföldi kiadónál idegen nyelven is megjelentetni ezt a könyvet. Színvonala, megírtsága, naprakészsége, teoretikus szintje van olyan, mint a világnyelvek irodalmának nagy összefoglaló munkáié, a szövegben is sokszor idézett, legismertebb német, angol vagy amerikai szerzők monográfiáié. Ez a könyv bármelyik nagy kinti kiadónál megjelenhetett volna és nagy publicitást váltana ki, ugyanakkor ezt a könyvet csak Lányiné Engelmayer Ágnes írhatta meg éppen így, a külföldi és a magyar szakmai tradíció különös dialektikus kölcsönhatásából tekintve témájára, ezért gondolom, hogy komoly befogadókésztségre számíthatna a Lajtán túl is.

Nemcsak a fenti állandó kettős mozgás dialektusa jelöli ki azonban az értelmezés kereteit, hanem egy további, ennél egyszerűbb és statikusabb, mondhatni lineáris kettősség is jellemzi a könyvet. Két nagy, jellegében, szándékában, építkezésében, még szerkesztési-stiláris eszközeiben is eltérő részből áll ugyanis, melyek szinte külön-külön, önálló kötetekként is megállnák a helyüket. Kronológiai szempontból is adhatunk erre persze magyarázatot, hiszen az első nagy egység irodalmi előzménye pontosan beazonosítható a szerző egy korábbi munkájában.³ Annak a könyvnek a címe eleve magában foglalta az „I. kötet” megjelölést is, utalva arra, hogy majd folytatás következik, a gyógypedagógiai pszichológia szóban forgó szakterületére vonatkozó tudásösszegzésnek lesznek még olyan vonatkozásai és szempontjai, amelyeknek kidolgozásra kell kerülniük a teljesebb kép érdekében. Több mint egy évtized telt el azóta, nem lehetett tehát egyszerűen egy második kötetet írni, az új részek kidolgozásával párhuzamosan el kellett végezni a már 1996-ban publikált fejezetek aktualizálását is. Olvasóként azt gondolom, jól jártunk ezzel a „kettő az egyben” koncepcióval. Nem egyszerűen kissé átírt, újrairodalmazott szöveget olvashatunk ugyanis a mostani könyv első tematikus egységében sem, jelentős átszerkesztésre és revidálásra kerültek ezek a tartalmak is, egyes ma már meghaladottnak ítélt részek és kérdések kikerültek a szövegből, más

3 Értelmi fogyatékosok pszichológiája. I. kötet. Régi nézetek új megközelítésben. Budapest, BGGYFK, 1996.

vonatkozások új elemként jelentek meg és a gondolati struktúra is átrendeződött, szervezettebbé formálódhatott, így a kapcsolódás a teoretikusabb első és a praktikusabb második részek között.

A tudományt alapfogalmainak folytonos újragondolása viszi előre. Már a cím is hangsúlyozza ezt, hiszen a korábbi első kötet „értelmi fogyatékoság” főfogalmával szemben az „intellektuális képességzavar” terminust részesíti előnyben, amihez a főszöveg voltaképpen kezdete előtt pontos definíciót közöl a szerző. Ez a váltás nem előzmény nélküli Lányiné szakirodalmi munkásságában, mondhatni gondos előkészítés után jelenik most meg a terminológiai újragondolás programatikusságával.⁴ És nem véletlenül neveztem programatikusnak ezt a szándékot, amennyiben átgondolt, szisztematikus váltást javasol a jelen hazai szaktudományos szóhasználatában nap mint nap tapasztalható terminológiai káosz rendbetétele érdekében. Pontosán tudja, hogy a változásokra utaló különböző megjelölések (sérülés, fogyatékoság vagy éppen képességzavar, akadályozottság stb.) preferálása vagy elutasítása nem stílári kérdés, nem kellene lealacsonyodnia a „kinek mi szimpatikus” vagy „ki mit tart pejoratívnak” kérdésfeltevés szintjére, mert terminológiai síkon arra kell választ találnunk, hogyan tudjuk a lehető legpontosabban definiálni, sőt diagnosztizálni – a különbségeket nem elkenve, de a korábbi deficitorientált paradigmák normalitás-konceptióitól mégis elszakadva – azokat az eltéréseket, melyeket fejlődésben, funkcionális működésben, képességekben, vielkedésben tapasztalunk a mindennapos életben. A WHO klasszifikációs rendszerei iránymutatásul szolgálnak e téren, különbséget téve a bármilyen okból bekövetkező változások különböző szintjei között: az ember bio-pszicho-szociális egység, testi-organikus, funkcionális és társas jellemzői által meghatározottan. Ha valakire azt mondunk „sérült”, akkor az anatómiai struktúráiban fellelhető eltérésekre (szervi, idegrendszeri elváltozásaira), ha azt mondunk „fogyatékos”, akkor a megváltozott működéseire (egyes funkcióinak vagy képességeinek zavarára), ha azt mondunk „akadályozott”, akkor társas helyzetének (beilleszkedésének vagy participációjának) megnehezítettségére utalok. A magyar szóhasználatra a leginkább ható nagy világnyelvek terminusai: impairment – disability – handicap, vagy Schädigung – Beeinträchtigung – Behinderung viszonylag tisztán differenciálják e szintmegjelölések között, a hazai szakirodalom viszont gyakorta elveszik e rendszerben és bábeli szintű nyelvi-stilári zűrzavarral bizonyítja gondolati bizonytalanságait, nem is beszélve a jelzős vagy határozós körülíró szerkezetek bonyodalmaival kapcsolatos tisztázatlanságokra. Lányiné könyve megpróbál rendet tenni e kérdésben, amikor a kurrens angol megfelelő alapján kiváltani javasolja a korábbi „értelmi fogyatékoság” kifejezést az „intellektuális képességzavar” terminussal. A szövegben persze előfordul mindkét megoldás, néhol szinonimaként, néhol párhuzamosan megjelölve is, de minden esetben érződik, hogy alapos megfontolás után, az aktuális kontextus függvényében döntött a szerző az egyik vagy a másik változat mellett, és hogy hosszabb távon a címben javasolt új terminus mellett tör lándzsát. (Kérdés persze, elfogadottá válik-e majd az e kifejezéssel egyedül lehetséges grammatikai szerkezet – „intellektuális képességzavart mutató” –, illetve hogy más populációk megjelölésére gyökeret verhet-e ugyanez a terminus a magyarban, olyan egységes rendszert teremtve, ami a mintául vett angol nyelv esetében – intellectual disability, hearing disability, physical disability és így tovább – ismeretes, és amilyen egységes terminológiát a németben is megtalálhatunk. Jőmagam kételkedem ebben.)

⁴ Lásd például az öt éve megjelent általa szerkesztett kötetet: *Képességzavarok diagnosztikája és terápiája a gyógypedagógiai pszichológiában*. Budapest, Akadémiai Kiadó, 2004, 171 oldal.

A könyv első nagy tematikus egysége az intellektuális képességzavar/értelmi fogyatékoság értelmezési lehetőségeit járja körül tudományközi és történeti vetületben. Itt, már az induláskor szövegszerűen is beigazolódni látom a korábban már említett intuíciónkat: ez a munka több mint pszichológia, pontosabban gyógypedagógiai pszichológiai témaválasztását, attitűdjét és módszertanát mindvégig egy sokkal tágabb keretrendszerben helyezi el, lám, a gondolatmenet indulása is az intellektuális képességzavart mutató/értelmi fogyatékos embereknek a mindenkori társadalmakban betöltött helyére, antropológiai és morális státusára és ezek rendkívüli törtékenységére, veszélyeztettségére helyez hangsúlyt. Ez persze semmiképpen nem meglepő, az egészen tág humanisztikus horizont, az ember méltóságáért érzett felelősség Lányiné egész eddigi gondolkodásában ott húzódik a háttérben.⁵ Az olyan pszichológust, aki túlmegy a steril tudományos érdeklődésen, aki a megismerést is a segítségnyújtás szolgálatába kívánja állítani, nem csak kliensének pszichés működései, képességstruktúrája, tesztprofilja érdekli, az embert nem redukálja funkcionális mintázatokká és nem csak az idegrendszerét nézi, hanem egészszemes emberként, mindenkori kulturális és társas beágyazottságával, sorsával, méltóságával tiszteli. Tudja, hogy nem elég mérnie és elemeznie az embert, meg is kell érintenie és részt kell vállalnia emberi sorsában, létproblémáinak megoldásában. (A könyv egész szerkezete erre a szándéokra épül, az első nagy egység leíró-elemző szaktudományos fejezetei után ezért következik aztán a második, új fejlődéslélektani rész, amiben majd végig ez a rendkívül gyakorlatias, személyre szabott, segítőközpontú szemlélet vonul végig. És akkor itt most vissza is vonom a korábbi meglátás sugallta kérdést: attól, hogy a könyv két nagy egysége nagy különbségeket mutat, és hogy külön-külön kötetként is megállná a helyét, a most említett holisztikus szemlélet, a segítő attitűd és orientáció miatt jó döntés volt egybentartani, egységes szöveggé kezelni a művet, és így adni az olvasó kezébe.)

Az eszmetörténeti részben gazdagon és elemzően sorjáznak egymás után az intellektuális képességzavarra/értelmi fogyatékoságra vonatkozó elméletek, először egy nagyon tág, a társ- és határtudományok felé tekintő interdiszciplináris megközelítésben, majd a saját tudományterület, a pszichológia legjelentősebb iskoláinak és a témával foglalkozó legjelentősebb képviselőinek felfogásait ismertetve. Ezután a jelenség definiálásának szempontrendszerével, a differenciáldiagnózis határainak viszonylagosságával foglalkozó fejezetek és alfejezetek következnek, mindvégig abból a mai álláspontból reflektálva a korábbi elképzelésekre és meghatározásokra, hogy bármilyen súlyos képességzavar esetén sem mondhatunk le a fejlődés, a tanulás, a képzés lehetőségéről, mert a negatív tudományos leírások negatív következményekkel, diszkriminálással és diszkreditálással, akár az egzisztenciális fenyegetettség rémével jártak egyes korokban és társadalmakban. A pszichometriai fejezetben átfogó és árnyalt képet kapunk az intelligenciaelméletekről, az intelligencia mérésének és mérőeszközeinek problémájáról, az értelmi fogyatékoság pszichometriai kritériumainak szerepéről a definíciókban és hatásokról a szelekciós mechanizmusokra. Ismertetésre kerülnek az adaptív magatartás eltérései/zavarai, a szociális kompetenciák mérésére létrehozott eljárások és skálák. Kitér a gondolatmenet a kóros háttér organikus és nem-organikus elemeire és ezek komplex összefonódására, az öröklés-környezet vita szempont-

5 Másodirodalomként ajánlom Illyés Sándor: A humanisztikus vonulat Lányiné Engelmayer Ágnes munkásságának 1994-ig terjedő szakaszában című tanulmányát. In Zászkaliczky P. (szerk.): „...önmagában véve senki sem...” Tanulmányok a gyógypedagógiai pszichológia és határtudományainak köréből. Budapest, BGGYTF, 1995. 11–26.

rendszerére és a két tényezőcsoport elemeinek szétválaszthatatlanságára, végül igen jelentős teret szentel a modern definíciók tárgyalásának és elemzésének. A tematikus egységet a gyakoriságra és az epidemiológiai háttértényezők feltárására vonatkozó fejezet zárja, ami a hozzáférhető legfrissebb statisztikai adatok, a nemzetközi és hazai nyilvánartartási rendszerek aktuális állapota alapján beszél az incidencia- és prevalenciaértékekről, becsülve ezek jövőbeni változásának trendjeit is.

Itt érkezünk el – körülbelül a könyv egész terjedelmének felénél – a már korábban is többször említett váltáshoz, változik a rendezőelv, a felépítés, a szempontok súlyozottsága, sok tekintetben még a beszédmód is: a fejlődéslélektani fő rész, szemben az előző egység sok adatot és statisztikát, táblázatokat, definíciókat felsorakoztató elemzéseivel, megfordítja a perspektívát, változik az értelmezési koncepció, fordul mintegy a képarány: az intellektuális képességzavart mutató/értelmi fogyatékos ember kilép a statisztikai standardok és az általános definíciók személytelenségéből és szinte hús-vér valóságában megjelenik előttünk családjával és életkörnyezetével együtt, s bemutatott ideáltipikus biográfiája mentén úgyszólván életszagúvá válnak a továbbra is tudományos igényességgel tárgyalt fejlődéslélektani jelenségek és fogalmak. Ez a rész már nem csak a kutatóknak és a szakembereknek szól, de a szülőknek és mindenki másnak is komoly segítséget jelenthet akár a mindennapos élet konkrét helyzeteinek megoldásában is. (Néha eszembe jutott, nem lett volna-e inkább olvasóbarát éppen ezért megfordítani a két egység sorrendjét, először megnyerni az érdeklődőket a témának, és eligazítani őket az eltérő fejlődés sajátosságaiban és az ezekre adható válaszlehetőségekben, és ezután továbbvezetni azokat, akik tágabb és analitikusabb összefüggésekre is kíváncsiak. Talán igen, talán nem, a szerző nyilván alaposan meggondolta a szerkezetet, és azért az érzékelt váltás nem csapásszerű, inkább szemponteltolódásokat jelent, hiszen az életközelség és a humanisztikus megközelítés végig ott húzódott a korábbi fejezetek mögött is.) Az olvasó szeme előtt, különösen, ha vannak ilyen tapasztalatai, szinte megjelenik egy család, ahová megérkezik egy gyermek, aki nem olyan, mint amilyennek várták. Az ő életútja mentén rendeződik már el a szöveg és tárgyval mindazokról a jellegzetességekről, diagnosztikus és terápiás lehetőségekről, akár az intézményes megsegítés egészen konkrét szintereiről és az igénybe vehető különböző egészségügyi, gyógypedagógiai vagy akár szociálpolitikai segítségekről, melyek ma és itt elérhetőek.

E főrész első fejezetei a korai diagnosztizálás lehetőségeivel és korlátaival, a lehetséges elváltozások okaival és jellegével, a diagnózissal való szembesülés nehézségeivel és a szakember traumafeldolgozást segítő lehetőségeivel foglalkoznak, néha szinte már útmutató- vagy eljárási protokoll-szerűen pontos iránymutatásokat adva. (Ezért gondolom, hogy ebből a szövegből nyugodtan ki lehetne emelni különböző részeket különböző olyan olvasóöröknek, akik nemigen szoktak a Medicina Könyvkiadó katalógusában vagy szakkönyvtárakban böngészni: lehetne csinálni belőle szülői könyvét, az első megmondásban részt vevő szakemberek útmutatóját, és még, ahogyan halad előre a szöveg az életút mentén, sokaknak sok mindent.) Tárgyalja a szülői reakciókat és tanácsokat ad a gyászreakciók pszichológiai megsegítésére, majd áttér a koragyermekkorai intervenció és a fejlesztési programok jellemzésére és elemzésére, egészen konkrét magyarországi keletkeztörténetet vázolva fel az intézményes ellátás kialakulásának, mai működésének, erősségeinek és hiányosságainak vonatkozásában, és megint és újra: konkrét, kézzelfogható gyakorlati tanácsok sorát vonultatva fel az eltérő fejlődésű kisgyermek és szülei megsegítésében. S csak ezután, miután ismertette a segítségnyújtás lehetőségeit, azután tér át a következő alfejezetekre, melyek

képességterületekre bontva ismertetik a a fejlődési sajátosságokat – ennél a tudatosan vállalt szerkesztési elvnel és sorrendnel ékezebb bizonyíték nincs és nem is kell Lányiné szaktudományos orientációjának korábban már említett emberközponúságára. Ez az a viszonyulás, amit tanítványként oly sokan megtanulhattunk tőle, ha csak részleteiben, töredékesen, sokszor reménytelenül elégtelenül is: a következetesen képviselt tudáson túl azt is, hogy mire való a tudás.

Ahogy nő az elképzelt gyermek, úgy haladnak a következő fejezetek mindvégig következetes precizitással előre és tárgyalják a fejlődés és az intézményes ellátás lehetőségeit. Előbbi esetében mindvégig hangsúlyozza, hogy folyamatosan figyelniük kell az elmaradások persze minél pontosabb megismerésén-diagnosztizálásán túl az adott gyermek erősségeire is, utóbbi vonatkozásában pedig álláspontja talán kritikusan integrációbarátnak lenne mondható. Ezen azt értem, hogy mindig a konkrét gyermek és családja helyzetében dönthető és döntendő el a kérdés, nem pedig ideológiák vagy doktrínák mentén. Ugyanez jellemzi aztán a tankötelezettség időszakának tárgyalását is, melyben pontos képet kapunk a szakértői vizsgálatok problematikájáról és lehetőségeiről, egészen konkrét fejlődéslelektani vizsgálatok ismertetéséig bezárólag. A differenciáldiagnózis bemutatását megint csak a tanácsadásra vonatkozó követelmények követik. Tárgyalja a tanulási jellegzetességeket, a viselkedéssjegyekben tapasztalható sajátosságokat, az intézeti ellátás rizikófaktorait és elkerülendő ártalmait. Külön fejezeteket szentel azoknak a témáknak, melyek a hazai szakirodalomban – vagy azért, mert tabunak számítottak, vagy azért, mert nem vizsgálták elégséges mértékben – hiánytémáknak számíthatnak, mint amilyenek a hospitalizációs ártalmak, a szexualitás, az abúzusok témakörei. A felnőttkor tárgyalásának vezérelvévé az életminőség kérdésköre emelkedik, kitérve a legújabb szakmai vagy akár jogi fejleményekre is, mint amilyen például a támogatott döntéshozatal megjelenése. Ebből a perspektívából szemléli és tekinti át a felnőtt fogyatékosok ellátásának változásait, a normalizációs elv és a deinstitutionalizációs programok megjelenését, az életminőség-vizsgálatok tapasztaltait. Megint és újra: a konkrét ember konkrét és professzionális megsegítésének szándékával, hiszen részletes iránymutatásokat ad például az egyéni fejlesztési tervek kidolgozására nézve, ismerteti a pályaválasztás pszichológiai aspektusait, az időskor sajátos és ellátandó szükségleteit.

A befejező rész két konkrét klinikai kép, a Down-szindróma és a Williams-szindróma tárgyalása. A kognitív és más pszichés fejlődési és képességbeli sajátosságok bemutatása vagy a pszicholingvisztikailag leírható tünetek ismertetése itt is belesimul egy nagyon tág, holisztikus, az élet egészének minőségére kérdező szemléletbe. Hogy miért pont, vagy inkább miért csak ez a két kép kerül az egész könyv zárásaként ismertetésre, abban bizonytalan maradtam, kissé hirtelen és lekerekítetlenül záródik így az egész kötet főszövege. Jó lenne a következő kiadásban, folytatva a tendenciát, egy „III. kötet”...

Mint a könyvnek, a recenzióknak is véget kell érnie egyszer. Azt kívánom, minél többeket találjon meg ez a kötet, gyógypedagógusokat, pszichológusokat, társzszakmák képviselőit, szülőket és érdekvédőket, érdeklődő laikusokat: mindenki fog találni benne dolgokat, melyek segíthetik tudományos érdeklődésének kielégítésében, szakmai tudásának építésében és reflexiójában, kompetenciáinak növelésében, a segítségnyújtásban és a segítség igénybevételének lehetőségeiben, de végül és leginkább, mindezek mögött: értékeinek és emberszemléletének kiteljesítésében. Az emberebbé válásban.

Budapest, 2010. február 9.

Zászkaliczky Péter